

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра реабілітаційної медицини

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. проректора з науково-педагогічної роботи
проф. _____

І.П.Шмакова

_____ 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Актуальні проблеми фізіотерапії, курортології та реабілітації»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 222 «Медицина»

Освітньо-професійна програма: Медицина

Одеса 2021 - 2022

Програму складено на основі освітньо-професійної програми «Медицина», підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 222 «Медицина» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», затвердженою Вченою Радою ОНМедУ, від 04.06.2020, протокол №11.

Розробники: д.мед.н., професор Шмакова І.П., асистент Павлоцька І.Г.

Програму обговорено на засіданні кафедри реабілітаційної медицини

Протокол № 12 від «29» серпня 2021 р.

Завідувач кафедри,
д.мед.н, професор

(підпис)

Шмакова І.П.

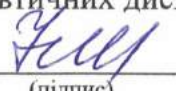
Програму ухвалено на засіданні предметної циклової комісії з терапевтичних дисциплін ОНМедУ

Протокол № 1 від 27.08.2021р.

Голова предметної

циклової методичної комісії з терапевтичних дисциплін

д.мед.н., професор

(підпис)

Мацегора Н.А.

Програму затверджено на засіданні Центральної координаційно-методичної Ради ОНМедУ

Протокол № 1 від 30.08.2021р.

1. Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	Денна форма навчання	
Загальна кількість: Кредитів – 3,0 Годин – 90 Змістових підрозділів – 1	Додаткова	
	Рік підготовки	4
	Семестр	VII-VIII
	Лекції	0
	Практичні	20 годин
	Самостійна робота	70 годин
	У т.ч. індивідуальні завдання	0
	Форма підсумкового контролю	Залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: полягає в формуванні у студентів умінь використовувати різноманітні фізичні чинники та методики допомоги хворому у досягненні максимальної фізичної, психічної, професійної, соціальної та економічної повноцінності, на яку він буде здатний в межах існуючого захворювання.

Завдання:

1. Формування знань сучасного арсеналу засобів фізіотерапії: електричні струми і електромагнітні поля, ультразвукові, ударно-хвильові, штучне світло, хладогенти, теплоносії, механічні лікувальні впливи, мінеральні лікувальні води, лікувальні грязі, кліматичні фактори та ін.

2. Засвоєння основних поглядів на механізми дії фізичних лікувальних засобів і принципи їх призначення і застосування; основних положень та принципів медичної реабілітації;

3. Ознайомлення з сучасною фізіотерапевтичною апаратурою, яка використовується на кафедрі, особливостями її застосування; з структурою і діяльністю реабілітаційного центру м.Одеси.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Загальні компетентності за вимогами Національної рамки кваліфікацій (НРК)

- ЗК1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК2 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
- ЗК3 Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК4 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватись іноземною мовою.

- ЗК5 Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК6 Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК7 Здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність працювати автономно.
- ЗК8 Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми
- ЗК9 Здатність до вибору стратегії спілкування.
- ЗК10 Здатність працювати в команді.
- ЗК11 Навички міжособистісної взаємодії.
- ЗК12 Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- ЗК13 Навики дотримання правил безпеки у професійній діяльності.
- ЗК14 Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- ЗК15 Прагнення до збереження навколишнього середовища.
- ЗК16 Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності.

Професійні компетентності магістра спеціальності – здатності до реалізації таких професійних обов'язків за видами діяльності:

- СК1 Здатність до встановлення попереднього клінічного діагнозу захворювання.
- СК2 Оцінювання результатів лабораторних та інструментальних досліджень.
- СК3 Навички збирання інформації про пацієнта.
- СК4 Діагностування невідкладних станів.
- СК5 Планування та проведення заходів профілактики захворювань.
- СК6 Визначення характеру та принципів лікування
- СК7 Визначення необхідного режиму праці та відпочинку, дієти при лікуванні захворювань внутрішніх органів.
- СК8 Визначення тактики ведення хворого при соматичній патології.
- СК9 Проведення лікування інфекційних захворювань.

СК10 Визначення тактики та надання екстреної медичної допомоги.

Інтегративні програмні результати навчання:

ПРН 1 Навички комунікації та клінічного обстеження пацієнта. Збір даних про скарги пацієнта, анамнез хвороби, анамнез життя.

ПРН 2 Оцінка інформації щодо діагнозу із застосуванням стандартної процедури на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень. Визначення переліку необхідних клініко-лабораторних та інструментальних досліджень та вміння оцінювати їх результати.

ПРН 4 Визначення принципів лікування захворювань, необхідного режиму праці та відпочинку, характеру харчування.

ПРН 8 Виконання медичних маніпуляцій .

ПРН 14 Ведення медичної документації.

ПРН 17 Планування, проведення та аналіз заходів щодо організації та інтеграції надання медичної допомоги населенню.

ПРН 18 Дотримання вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- специфіку підходів згідно з біопсихосоціальною моделлю;
- стратегії медичної реабілітації та їх патофізіологічні основи, реабілітаційний прогноз;
- принципи пацієнтоцентричності в реабілітаційній терапії;
- принципи організації фізичної та реабілітаційної медицини;
- реабілітаційні технології;
- принципи створення і застосування індивідуальних реабілітаційних програм;
- вміння застосовувати принципи ефективного співробітництва з іншими фахівцями охорони здоров'я;
- нормативні акти системи охорони здоров'я, зокрема щодо захисту прав пацієнтів;

Вміти:

- оцінити необхідність застосування командного підходу, зокрема залучення інших фахівців, лікарів інших спеціальностей, в процесі надання медичної допомоги;
- визначити потреби охорони здоров'я спільноти і вжити відповідних заходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я і запобігання захворюванням;

Знати і застосовувати:

- принципи доказової медицини;
- принципи медичної етики і деонтології;
- значення і ефективний спосіб ведення медичної документації згідно з діючими нормами;
- організацію системи охорони здоров'я для відповідальної участі в управлінні такими видами діяльності, як оцінка потреб, планування та вдосконалення заходів з підвищення ефективності і розвитку системи якісної медико-санітарної допомоги.

Оволодіти навичками:

- Комунікації та клінічного обстеження пацієнта.
- Визначення показань та протипоказань до застосування методів медичної реабілітації.
- Ведення медичної документації.

3. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Місце і роль фізіотерапії, курортології та медичної реабілітації у системі охорони здоров'я населення України. Класифікація фізичних факторів, механізми лікувальної дії, показання та протипоказання до застосування. Техніка і методика проведення процедур.

Фізіотерапія, механізми фізіологічної і лікувальної дії природних і преформованих фізичних лікувальних засобів на людину. Загальні принципи фізіотерапії.

Фізіопрофілактика. Профілактичне, оздоровче застосування фізичних факторів у межах первинної, вторинної і третинної профілактики. Для первинної профілактики використовуються насамперед вода, повітря, сонячні й ультрафіолетові промені, штучні аероіони, дозовані фізичні навантаження. Для вторинної профілактики застосовуються преформовані фізичні фактори. Для третинної – може застосовуватися весь арсенал фізичних лікувальних засобів.

Курортологія. Профілактичне і лікувальне застосування природних фізичних лікувальних засобів: мінеральних вод, пелюїдів, цілющого клімату, озокериту, нафталану тощо, а також організація курортної справи.

Медична реабілітація. Головні задачі та принципи медичної реабілітації. Основні групи хворих, що підлягають медичній реабілітації.

Класифікація фізичних лікувальних засобів і методів. Основні принципи застосування фізичних лікувальних і профілактичних засобів. Механізми фізіологічної і лікувальної дії фізичних факторів з урахуванням віку хворих (дорослі та діти).

Тема 2. Використання електричних струмів та електромагнітних полів у клінічній практиці (постійного, імпульсного та змінного струмів; електромагнітних полів ВЧ, УВЧ, СВЧ, КВЧ, високотонової терапії). Механізми дії, показання, протипоказання, техніка та методика проведення процедур.

Гальванізація, електрофорез лікарських речовин, діадинамотерапія, ампліпульстерапія, інтерференцтерапія, флюктуоризація, ЧЕНС-терапія, електростимуляція, електросонтерапія, транскраніальна електроаналгезія, дарсонвалізація, ультратон-терапія, франклінізація, ІНФІТАтерапія,

магнітотерапія (постійним, змінним та іншими магнітними полями), ультрависокочастотна терапія (УВЧ-терапія), індуктотермія, СМВ-терапія, ДМВ-терапія, КВЧ-терапія, HiToP (High Tone Power) терапія.

Фізико-хімічні ефекти. Фізіологічні та лікувальні механізми дії. Методики застосування у дорослих та дітей. Показання та протипоказання з урахуванням вікових обмежень та особливостей. Апаратура.

Тема 3. Фототерапія. Лазеротерапія, магнітотерапія, магнітолазеротерапія. Використання з лікувальною та профілактичною метою ультрафіолетового, видимого та інфрачервоного світла. Механізми дії, показання та протипоказання, техніка та методика проведення процедур.

Неселективна хромотерапія (видиме світло), інфрачервоне випромінювання, ультрафіолетове випромінювання (довгохвильове, середньохвильове у суберитемних та еритемних дозах, короткохвильове ультрафіолетове випромінювання), червона та інфрачервона лазеротерапія, магнітотерапія, магнітолазеротерапія.

Фізико-хімічні ефекти. Фізіологічні та лікувальні механізми дії. Методики застосування у дорослих та дітей. Показання та протипоказання з урахуванням вікових обмежень та особливостей. Апаратура.

Тема 4. Механічні фактори. Механізми лікувальної дії. Ультразвукова, ударно-хвильова терапія: показання, протипоказання, техніка та методика проведення процедур. Фізикофармакотерапія. Організація фізіотерапевтичної служби в Україні (семінар-екскурсія у бальнео-фізіотерапевтичне відділення базового санаторія).

Акупресура, акупунктура, голкорексфлексотерапія, аплікатори лікувальні, банки медичні, баротерапія (гіпер- та гіпобаротерапія), вакуум-декомпресія, вакуум-масаж, вібрація лікувальна, вібровacuумтерапія, іммобілізація лікувальна, мануальна терапія, масаж, механотерапія, тракція лікувальна, фонотерапія. Ультразвук (ультрафонотерапія), ударно-волнова, ультразвукова пунктура, ультрафонофорез лікарських речовин.

Фізико-хімічні ефекти. Фізіологічні та лікувальні механізми дії. Методики застосування у дорослих та дітей. Показання та протипоказання з урахуванням вікових обмежень та особливостей. Апаратура. Семінар-екскурсія у бальнео-фізіотерапевтичне відділення базового санаторія.

Тема 5. Основні курортні лікувальні фактори (клімат, мінеральні води, грязі). Механізм дії, показання, протипоказання. Теплолікування. Гідробальнеотерапія. Техніка та методика проведення процедур. Кріотерапія.

Основні кліматичні регіони України, кліматичні курорти світу. Кліматолікування. Гідротерапія (душ, лікарські, контрастні ванни та ін.). Мінеральні води (для внутрішнього та зовнішнього застосування), бальнеотерапія (радонові, сірководневі, йодобромні, азотні, кремністі, залізисті, вуглекислі ванни). Теплолікування (парафінотерапія, озокеритотерапія, нафталанотерапія, глинотерапія, псамотерапія), кріотерапія (локальна та загальна). Пелоїдотерапія (мулові, торф'яні, сапропелі, вулканічні, гідротермальні грязі).

Фізико-хімічні ефекти. Фізіологічні та лікувальні механізми дії. Методики

застосування у дорослих та дітей. Показання та протипоказання з урахуванням вікових обмежень та особливостей.

Практичні заняття планується проводити у вигляді теоретичного розгляду сучасних методик фізіотерапії та практичного засвоєння роботи з сучасними фізіотерапевтичними апаратами за участю висококваліфікованих практичних лікарів бази кафедри. Засвоєння теми (поточний контроль) контролюється на практичних заняттях відповідно до конкретних цілей.

4. Структура навчальної дисципліни

Тема	Всього	У тому числі		
		Л	Пр	СРС
Тема 1. Загальна фізіотерапія та медична реабілітація.	18	0	4	14
Тема 2. Електро- та електромагнітна терапія.	30	0	4	26
Тема 3. Фототерапія.	13	0	4	9
Тема 4. Механотерапія.	12	0	4	8
Тема 5. Курортологія.	17	0	4	13

5. Індивідуальні завдання

Не передбачено.

6. Методи навчання

Практичні заняття: бесіда, вирішення клінічних ситуаційних задач, відпрацювання навичок з основних реабілітаційних методик, екскурсія в реабілітаційний центр.

Самостійна робота: самостійна робота з підручником, самостійне вирішення клінічних завдань.

7. Методи контролю і критерії оцінювання результатів навчання

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Підсумковий контроль: залік

Структура поточного оцінювання на практичному занятті:

- Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
 - методи: опитування, вирішення ситуаційної клінічної задачі;
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
- Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
 - методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2;
- Оцінювання роботи із пацієнтом з теми заняття:
 - методи: оцінювання: а) комунікативних навичок спілкування з пацієнтом та його батьками, б) правильність призначення та оцінки лабораторних та інструментальних досліджень, в) дотримання алгоритму проведення

- диференціального діагнозу г) обґрунтування клінічного діагнозу, д) складання плану лікування
- максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2;

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті:

«5»	Студент вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює власну думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«4»	Студент добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«3»	Студент недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
«2»	Студент не володіє матеріалом, не бере участі в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичних навичок під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень.

Підсумковий залік: студенти, що в повному обсязі виконали навчальну програму з дисципліни, не мають академічної заборгованості, середній бал поточної успішності яких становить 3,00 та більше, на останньому занятті отримують залік, який виставляється як «зараховано» / «не зараховано». Конвертація традиційної національної оцінки в багатобальну (максимум 200 балів) обов'язкова. Якщо студент одержав мінімальний середній бал поточної успішності 3,00, навіть у разі наявності невідпрацьованих незадовільних оцінок він отримує залік з дисципліни.

Дисципліна закінчується **заліком**, підраховується тільки середній бал поточної успішності, подальші розрахунки виконує інформаційно-обчислювальний центр університету.

8. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Оцінка за дисципліну складається на 50,0% з оцінки за поточну успішність та на 50,0% з оцінки за іспит.

Середній бал за дисципліну переводиться у національну оцінку та конвертується у бали за багатобальною шкалою.

Конвертація традиційної оцінки за дисципліну у 200-бальну здійснюється інформаційно-обчислювальним центром університеті програмою «Контингент».

Таблиця конвертації традиційної оцінки у багатобальну:

Національна оцінка за дисципліну	Сума балів за дисципліну
«5»	185 – 200
«4»	151 – 184
«3»	120 – 154

Бали з дисципліни незалежно конвертуються як у шкалу ECTS, так і у чотирибальну шкалу. Бали шкали ECTS у чотирибальну шкалу не конвертуються і навпаки. Подальші рахунки здійснює інформаційно-обчислювальний центр університету.

Конвертація традиційної оцінки з дисципліни та суми балів за шкалою ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% студентів
B	Наступні 25% студентів
C	Наступні 30% студентів
D	Наступні 25% студентів
E	Наступні 10% студентів

Оцінку за шкалою ECTS виставляє навчальний підрозділ ОНМедУ або деканат після ранжування оцінок з дисципліни серед студентів які навчаються на одному курсі і за однією спеціальністю. Ранжування студентів – громадян іноземних держав рекомендовано за рішенням Вченої ради проводити в одному масиві.

9. Питання до підсумкового контролю.

1. Дайте визначення термінам «фізіотерапія» та «медична реабілітація».
2. Якими є основні групи фізичних лікувальних факторів ?
3. Загальні показання до застосування фізичних лікувальних факторів?
4. Назвіть головні принципи застосування фізичних лікувальних засобів.
5. Назвіть головні курорти України та їх лікувальний профіль.
6. Назвіть періоди медичної реабілітації.
7. Назвіть головні принципи медичної реабілітації.
8. Що таке гальванізація?
9. Що таке електрофорез лікарських речовин, основні його види?
10. При яких клінічних синдромах застосовується діадинамо-, ампліпульс- та інтерференцтерапія?
11. Дайте пояснення методу церебральної електроаналгезії, назвіть основний апарат.
12. Назвіть головні види електростимуляції.
13. Що визначає термін «ЧЕНС-терапія» (короткоімпульсна терапія), для чого вона застосовується?
14. Які показання до застосування електросну?

15. Що таке мікрохвильова терапія, які ви знаєте апарати?
16. Що таке магнітотерапія?
17. При яких захворюваннях призначається індуктотермія та мікрохвильова терапія?
18. У яких періодах запальних процесів ефективно електричне поле УВЧ?
19. Що таке КВЧ-терапія? Основний напрям її застосування.
20. Дайте фізичне визначення поняття “світло”.
21. Які промені виділяються у спектрі світла?
22. Вкажіть хвильові діапазони ДУФ, СУФ і КУФ.
23. Що таке люмінесценція?
24. Лазеротерапія: механізм дії, лікувальні ефекти, показання, протипоказання, методики, дозування, апаратура.
25. Який вплив низькочастотного магнітного поля на рідкокристалічні структури мембрани і цитоплазму клітин? Поясніть значення змін, що виникають у цих структурах, для функціонування клітин.
26. Проілюструйте основні види низькочастотної магнітотерапії графічними зображеннями відповідних магнітних полів.
27. Поясніть роль магнітогідродинамічних сил у зміні локального кровотока і метаболізму клітин.
28. Під дією якого магнітного поля можлива поява тепла в тканинах? Чому?
29. Назвіть протипоказання до низькочастотної високоінтенсивної магнітотерапії. Чи є наявність у тканинах хворого металевих сторонніх тіл протипоказанням для проведення процедур?
30. Якими є фізико-хімічні передумови для сполученого застосування магнітних полів та лазеротерапії (методика магнітолазеротерапії)?
31. Назвіть основні види поверхневого застосування прісної й мінеральної води.
32. Перелічіть критерії оцінки прісної питної води.
33. Що таке лікувальні мінеральні води?
34. Чи може прісна питна вода застосовуватися поверхнево й внутрішньо з лікувальною метою?
35. Назвіть лікувальні ванни й ванночки, які найчастіше застосовуються.
36. Як розділяють лікувальні мінеральні води за ступенем мінералізації?
37. Головні показання до поверхневого застосування сірководневих, вуглекислих, радонових і йодобромних вод.
38. Головні показання до внутрішнього застосування мінеральних вод.
39. Назвіть основні фактори термовпливів на організм людини (теплові та холодіві).
40. Дайте визначення гіпотермії, кріотерапії, екстремальної кріотерапії.
41. Що таке лікувальні грязі? Назвіть основні грязьові курорти України.
42. Головні показання й протипоказання до грязелікування.
43. Що включається в поняття “кліматотерапія”?
44. Назвіть кліматичні курорти України.
45. Які показання до кліматотерапії?
46. Назвіть основні фактори механічної природи.
47. Дайте визначення ультразвуку.

48. Дайте визначення ультрафонофорезу.
49. Показання та протипоказання до застосування ультразвуку.
50. Сформулюйте головні показання та протипоказання до призначення природних і преформованих лікувальних фізичних чинників дітям та підліткам.

13. Методичне забезпечення:

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Силабус навчальної дисципліни
- Підручники за переліком
- Ситуаційні клінічні завдання
- Методичні розробки практичних занять
- Тестові завдання за темами дисципліни.

10. Рекомендована література

Основні літературні джерела:

- 1) Фізіотерапія і медична реабілітація: poradnik. У 2-х томах / В.М. Запорожан, І.П. Шмакова, В.В. Кенц [та ін.]; за ред. В.М. Запорожана.- Одеса: Одес. держ. мед. ун-т, 2010.- Т. 1. Фізичні, лікувальні та профілактичні фактори, пристрої та методи.-88 с.
- 2) Пшетаковский И.Л. Пути здоровья, качества жизни и активного долголетия / И.Л. Пшетаковский, И.П. Шмакова. - Одесса: Астропринт, 2013.-250 с.
- 3) Основы физической реабилитации: учебник для студентов вузов / О.К. Марченко. – К.: Олимп. лит., 2012. – 528 с.
- 4) Фізична реабілітація, спортивна медицина: підручник для студентів вищих мед. навч. закладів / В.В. Абрамов, В.В. Клапчук, О.Б. Неханевич [та ін.]: за ред. професора В.В. Абрамова та доцента О.Л. Смирнової. – Дніпропетровськ, Журфонд, 2014. – 456 с.: іл. 79.
- 5) R.L. Braddom. Physical Medicine and Rehabilitation / R.L. Braddom. – England: Elsevier Science, 2011. – 1536 с.
- 6) Самостійні заняття з фізичного виховання. Навчальний посібник / О.Г. Юшковська, Т.Ю. Круцевич, В.Ю. Середовська, Г.В. Безверхня. – Одеса: Одес. Нац. Мед. ун-т. – 302 с. – (Б-ка студента-медика).
- 7) Спортивная медицина: Учебник для студентов ВУЗ физического воспитания и спорта / Л.Я-Г. Шахлина, Б.Г. Коган, Т.А. Терещенко, В.П. Тищенко, С.М. Футорный; под ред. Л.Я-Г. Шахлиной. – Киев: Наукова думка, 2016. – 452 с.: ил.

Додаткові літературні джерела:

- 1) Gutenbrunner C., Tederko P., Grabljevcets K., Nugraha B., Responding to the World Health Organization Global Disability Action Plan in Ukraine: developing a National Disability, Health and Rehabilitation Plan J Rehabil Med.-2018(50),-P.338-

- 2) European Physical and Rehabilitation Medicine Bodies Alliance. White Book on Physical and Rehabilitation Medicine in Europe. Eur J Phys Rehabil Med 2018. - Vol.54(2). – P.125-321.
- 3) A position paper on physical & rehabilitation medicine programmes in post-acute settings / Ward A., Gutenbrunner C., Giustini A., Delarque A., FialkaMoser V., Kiekens C., Berteau M., Christodoulou N. // J Rehabil Med 2012; (44): 289–298.
- 4) Український журнал фізичної та реабілітаційної медицини №1-2 (04) 2019; «Біла Книга з фізичної та реабілітаційної медицини в Європі»
- 5) Фізична реабілітація хворих на ішемічну хворобу серця. Юшковська О.Г. Монографія /Одес. держ. мед. ун-т – Одеса: – 2010. – 224 с.
- 6) Физическая реабилитация: методические рекомендации к практическим занятиям для студентов 4 курса медицинского факультета) /О.Г. Юшковская, Н.Н. Кухар, А.Л. Плакида – Одеса: «Полиграф», 2016. – 160 с.
- 7) DeLisa's. Physical Medicine and Rehabilitation / DeLisa's. – Lippincott Williams & Wilkins; Fifth, North Am, 2010. – 2432 с.

11. Інформаційні ресурси:

1. <https://www.moz.gov.ua/mkf>
2. <https://www.msp.gov.ua/files/5.pdf>
3. http://utfrm.com.ua/news_275/
4. <https://www.president.gov.ua/documents/6782015-19605>
5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
6. WHO World Report on Disability [Internet]. WHO. [cited 2014 Nov 8]. Available from: http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/
7. WHO WHO global disability action plan 2014-2021 [Internet]. WHO. [cited 2014 Oct 21]. Available from: <http://www.who.int/disabilities/actionplan/en/>
8. World Health Organization. Rehabilitation 2030: a call for action: Meeting report [Internet]. WHO; 2017. Available from: <http://www.who.int/disabilities/care/rehab-2030/en/>